

Usposabljanje za varuha gorske narave
SEMINARSKA NALOGA

ORHIDEJE V KRAJINSKEM PARKU LAHINJA

Mentor: Marjeta Keršič Svetel

Avtor: Andreja Švajger

Pusti Gradec, Avgust 2023

KAZALO

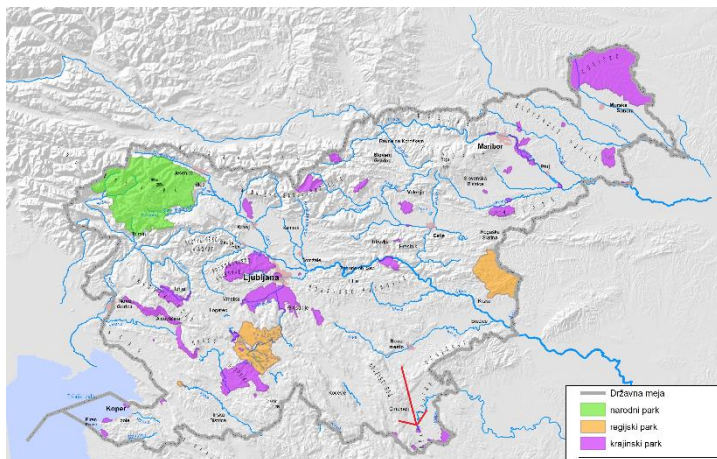
UVOD	4
1. DIVJE ORHIDEJE	5
2. ORHIDEJE V KRAJINSKEM PARKU LAHINJA	6
3. NAJZAJDNE ODKRITE IN NAJREDKEJŠE VRSTE DIVJIH ORHIDEJ	8
3.1 TRANSILVANSKA PRSTATA KUKAVICA	8
3.2 ROŽNATO ČEBELJELIKO MAČJE UHO	9
3.3 JADRANSKA SMRDLJIVA KUKAVICA	10
3.4 ŠKRLATNORDEČA KUKAVICA	10
3.5 NAVADNA KUKAVICA	11
4. PROJEKTI ZA OBSTOJ ORHIDEJ V KRAJINSKEM PARKU LAHINJA	12
4.1 POKOSIMO NERAJSKE LUGE	12
4.2 ŠTUDIJSKI KROŽEK - ORHIDEJE IN VEZENINE	13
4.3 ORHIDEJE V KRAJINSKEM PARKU LAHINJA	13
4.4 VZPOSTAVITEV IN INTERPRETACIJA UČNE POTI NERAJSKI LUGI	14
5. ZAKLJUČEK	15
6. VIRI IN LITERATURA	16
7. VIRI SLIK	17

Kazalo Slik

Slika 1: Legenda parkov v Sloveniji	4
Slika 2: Karta Krajinskega parka Lahinja	6
Slika 3: Transilvanska prstata kukavica	8
Slika 4: Rožnato čebeljeliko mačje uho	9
Slika 5: Jadranska smrdljiva kukavica	10
Slika 6: Škrlatnordeča kukavica	10
Slika 7: Navadna kukavica	11
Slika 8: Pokosimo Nerajske luge	12
Slika 9: Orhideje na oblačilih	13
Slika 10: Ogled orhidej na pohodu	13
Slika 11: Učna pot	14

UVOD

Krajinski park Lahinja spada v območje Natura 2000 . V njem se prepleta vrsta različnih kraških pojavov in obsega področje prvih 7 kilometrov povirja zgornjega toka reke Lahinje in je prava zakladnica botaničnih posebnosti.

Slika 1: Legenda parkov v Sloveniji

Krajinski park Lahinja je park, za katerega je značilen preplet naravne in kulturne krajine ter izrazit kontrast med krasom in večjimi območji stalne in občasne prisotnosti vode. Z vzpostavitvijo in interpretacijo učne poti Nerajski lugi imamo obiskovalci možnost boljšega razumevanja skritega sveta mokrotnih travnikov. V sklopu odprtih vrat Krajinskega parka Lahinja in v sklopu projekta »vzpostavitev in interpretacija učne poti Nerajski lugi« se v mesecu maju odvija dogodek predavanje in terenski ogled z naslovom »ORHIDEJE V KRAJINSKEM PARKU LAHINJA«

Krajinski park Lahinja sestavljajo bogati ekstenzivni travniki, ki rastejo tako na sušnem kraškem površju kot tudi na mokrotnih območjih. Prav ta razgibanost parka je omogočila razvoj biotske pestrosti in razvoj redkih rastlinskih vrst. Med njih sodijo tudi divje orhideje.

Splošno velja, da so orhideje odličen pokazatelj kako biotsko pestro oz. kako zdravo je določeno območje. Kjer orhideje ne uspevajo tam se navadno biotska pestrost izgublja. Vzrok za to je zelo občutljiva povezava orhidej z okoljem.

In lahko rečem, da prihajam iz samega centra krajinskega parka Lahinja, kjer imamo to srečo, da po naših travnikih rastejo številne orhideje.

1. DIVJE ORHIDEJE

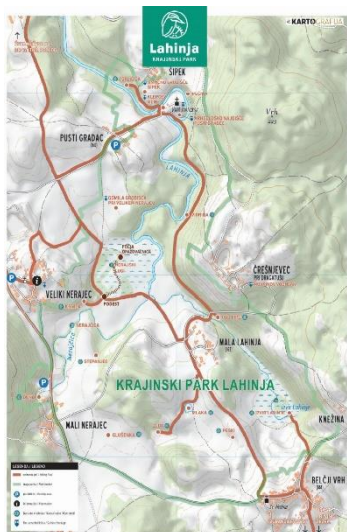
Ko nam nekdo omeni orhideje nas večina navadno pomisli na čudovite eksotične rože iz tropskih krajev in le redkokdo ve, da tudi v Evropi uspeva veliko število divjih orhidej – res, da manjših in nekoliko manj barvitih kot so njihove tropske sestrice, pa zato nič manj zanimive.

Od ostalih rastlinskih vrst se orhideje ločijo po značilni zgradbi cveta. Cvet je sestavljen iz šestih cvetnih listov in sicer treh zunanjih in treh notranjih. Za orhideje je značilen največji notranji cvetni list, ki je najbolj barvit in igra pomembno vlogo pri privabljanju opraševalcev. Prašnik je sestavljen iz dveh polinarijev, ki imata na vrhu lepljiv skupek pelodnih zrn. Le ta se prilepijo na opraševalca, ki jih odnese na drug cvet. Opraševanje je pri nekaterih vrstah zelo občutljiv proces, saj jih lahko oprašujejo samo določene vrste žuželk. Pomanjkanje opraševalcev je lahko kljub ugodnim razmeram za rast orhidej ključen za njihovo izumrtje. Iz tega lahko sklepamo, da je potrebno poleg habitata varovati tudi njihove opraševalce.

Ni samo zapleten odnos opraševanja orhidej, zapleten je tudi odnos z glivami v koreninskem sistemu kateri se začne že v trenutku, ko semena padejo na zemljo. Semena orhidej so zelo drobna, kar ji omogoča, da jih veter raznaša zelo daleč in prav zaradi svoje majhnosti nimajo rezerve hrane, katero potrebujejo za razvoj nove rastlinice. To svojo slabost ali pomanjkljivost pa orhideje nadomestijo tako, da dovolijo posebnim glivam, da postanejo njihove pestunje in mladi rastlinici dovajajo vsa potrebna hranila, katera so potrebna, da rastlina prične z rastjo. Od tega procesa ima koristi samo mlada rastlinica, kar postavlja mlado orhidejo v zajedavsko vlogo in nesmiselnost odvzemanja iz narave. Korenine orhidej so povezane s hifami gliv (endotropna mikoriza), ki orhidejo oskrbuje z vodo in hranilnimi rudninskimi snovmi, v zameno pa gliva črpa iz orhideje organske hranilne snovi. Zaradi pretrganja mikorizne povezave med orhidejami in glivami je presajanje odraslih rastlin skoraj nemogoče, na žalost pa to dejstvo samo po sebi ne preprečuje barbarskega puljenja in presajanja - je pa to zadosten razlog, da iz narave ukradene orhideje na domačih vrtovih slabo uspevajo ali pa sploh ne.

Naravovarstveno orodje za preprečevanje plenjenja pohlepnih vrtnarjev in obiskovalcev rastišč divjih orhidej je torej, da čim več ljudi ve in razume mehanizme preživetja orhidej na travnikih in nesmiselnost odvzemanja iz narave. Kar seveda ni samoumevno in prav temu pojasnjevanju je tudi namenjena učna pot v Krajinskem parku Lahinja.

Gre za v naravi redke cvetlice, ki so zaradi krčenja svojega prostora tudi ogrožene – torej jih ne nabiramo, Raje občudujmo njihove posebne cvetove, ki so bili inspiracija za zelo zanimiva imena divjih orhidej.

ORHIDEJE V KRAJINSKEM PARKU LAHINJA

Evropske orhideje, ki jih v Sloveniji poznamo predvsem pod imenom kukavice ali murke so po botanični klasifikaciji združene v družino kukavičevk. V Sloveniji cveti prek 70 vrst kukavičevk, od tega najdemo 45 različnih vrst v Beli krajini in 25 različnih vrst v krajinskem parku Lahinja.

Večina orhidej v krajinskem parku uspeva na vlažnih območjih ob zgornjem toku reke Lahinje. Najbolj razširjena je močvirska kukavica, mesnordeča prstasta kukavica in navadna močvirnica.

Slika 2: Karta Krajinskega parka Lahinja

Na pustih suhih travnikih pa uspeva transilvanska prstasta kukavica. Zaradi lepote svojih cvetov, zaradi izginjanja ekstenzivnih travnikov postajajo v Evropi redke in celo ogrožene, Najpogostejše divje orhideje so kukavice ali močvirnice . Slovensko ime kukavičevke so dobile po pogostem rodu kukavic, ki cvetijo v času, ko se oglašajo ptice kukavice.

Dokaz, da so orhideje na travnikih je zgolj pokazatelj, da so kmetje od nekdaj znali gospodariti s temi travniki, ki ne smejo biti pokošeni prehitro. Pomembni vlogo pri ohranjanju teh vrst pa imajo tudi domačini, saj pripomorejo pri njihovem varovanju.

Posebnost krajinskega parka je zanimiv preplet intenzivnega kmetijstva in biotsko izredno pestrih in zamočvirjenih travnikov ob reki Lahinji. Na nekaj 100m² ob začetku izvira reke Lahinje uspevajo tipične močvirske orhideje kot tudi orhideje pustih suhih travnikov.

Orhideje , kot eden najboljših pokazateljev zdravega okolja in biotske raznovrstnosti so v Krajinskem parku Lahinja v porastu. V obdobju 10 (deset) let nazaj je opazno, da so bile

evidentirane nove vrste, ki jih v preteklosti nismo poznali (jadranska smrdljiva kukavica, škrlatnordeča kukavica, rožnato čebeljeliko mačje uho..). Za vse te nove vrste je značilno , da jim bolj ustrezajo zaraščajoči habitati. To je v veliki meri povezano z dejstvom, da se kmetijstvo spreminja, proces v končni fazi pripelje do zaraščanja marginalnih kmetijskih površin (stelniki so tipičen primer) in z zatavljanjem manj produktivnih njiv, kjer pa se travniki izrabljajo bolj intenzivno. Torej za Krajinski park Lahinja lahko rečemo, da je za obstoj orhidej v Krajinskem parku Lahinja opuščanje košnje (ali zmerne paše) , ki je za biotsko pestrost travnikov enako uničujoče, kot je na drugi strani uničujoče intenzivno gojenje visoko beljakovinskega travinja in silažna košnja. Za orhideje je lahko usodno že gnojenje, pa tudi uporaba fitofarmacevtskih sredstev. Intenzivna raba travnikov je škodljiva in tudi opuščanje je škodljivo.

Tu se postavlja vprašanje, kako narediti nekdanje ekstenzivne načine gospodarjenja s travniki ekonomsko vzdržne.

V samem krajinskem parku v sodelovanju RIC Bela Krajina skozi vse leto potekajo različni projekti in dejavnosti, s katerimi želimo ljudem поблиže predstaviti problem obstoja orhidej . Zavedamo se, da je ozaveščanje ljudi zelo pomembno in samo na ta način lahko ohranimo naravo zdravo.

3. NAJZAJDNJE ODKRITE IN NAJREDKEJŠE VRSTE DIVJIH ORHIDEJ

3.1 TRANSILVANSKA PRSTASTA KUKAVICA

Transilvanska prstasta kukavica je ena najbolj markantnih vrst v Krajinskem parku Lahinja. Lahko se pohvalimo, da je v samem parku največja populacija te vrste v Sloveniji.

Družina : kukavičevke

Čas cvetenja: junij –avgust

Velikost: 30-60 cm

Rastišča: barja in močvirski travniki

Ime je dobila po Transilvaniji, kjer so jo prvič odkrili. Pri nas jo je našel slovenski botanik Plemel na Kočevskem leta 1849.

Štiri leta pozneje jo je odkril botanik Schur, ki jo je tudi poimenoval transilvanska prstasta kukavica

Najdemo jo na vlažnih travnikih v porečju reke Lahinje, kjer najdemo tudi osebkje z nepovsem belimi cvetovi, ki so lahko tudi popolnoma rožnate barve.

Pokončno steblo transilvanske prstaste kukavice je olistano s tremi do štirimi listi. Topi spodnji listi so pokončno štrleči in izraščajo nad tlemi. Proti vrhu stebela so listi vse manjši, ožji in bolj koničasti ter prilegli k stebelu.

Slika 3: Transilvanska prstasta kukavica

3.2 ROŽNATO ČEBELJELIKO MAČJE UHO

Čas cvetenja : druga polovica maja

Za čebeljeliko mačje uho je značilno, da se zelo pogosto oprashi samo.

Podvrsta je bila v Krajinskem parku Lahinja prvič odkrita leta 2022, v letu 2023 je bilo znotraj krajinskega parka odkrito novo rastišče, Ta podvrsta je dokaj redka, saj je bilo do sedaj v Sloveniji odkritih manj kot 5 rastišč in na Hrvaškem v okolici Oslja eno rastišče,

Slika 4: Rožnato čebeljeliko mačje uho

3.3 JADRANSKA SMRDLJIVA KUKAVICA

Čas cvetenja : maj - junij

To je tipična vrsta divje rastočih orhidej, katere najdemo na zaraščajočih travnikih, ki izvira iz Italije Slovenje, Hrvaške, Avstrije, Češke in Slovaške. Je najvišje rastoča orhideja v Evropi in pogosto doseže tudi 1 m v višino. Raste na suhih rastiščih ob robu travnikov, kjer je vsaj del dneva senca. Z rastjo prične že v jeseni, ko požene prve liste, ki prezimijo in prav zaradi te

lastnosti prične že zelo zgodaj spomladi z rastjo in na ta način pridobi prednost pred ostalimi rastlinami. V Krajinskem parku Lahinja je bila v letu 2011 odkrita samo ena rastlina, v letu 2023 pa je bilo odkritih še dodatnih pet osebkov. Je indikatorska rastlina za območja Natura 2000.

Slika 5: Jadranska smrdljiva kukavica

3.4 ŠKRLATNORDEČA KUKAVICA

Čas cvetenja : april – maj

Rastišče so svetli listnati gozdovi, gozdni robovi, najdemo pa jo tudi med grmovjem. Uspeva predvsem na pustih a s humusom bogatih tleh na bazični podlagi. Pri nas je ta vrsta zavarovana in uvrščena na rdeči seznam ogroženih rastlin Slovenije. Je ena lepših vrst, ki lahko zraste tudi do 80 cm visoko. Ima značilen lep vonj, ki spominja na okus vanilije. Ima značilne velike liste in škrlatno barvo cvetov. Je najbolj toploljubna vrsta in v zadnjih letih je bilo v Beli Krajini in v samem Krajinskem parku Lahinja odkritih dvanajst novih rastišč.

Slika 6: Škrlatnordeča kukavica

3.5 NAVADNA KUKAVICA

Čas cvetenja: april – junij

Zraste v višino 10 – 30cm.

Najdemo jo na suhih travnikih in svetlih gozdovih, „Je najbolj pogosta vrsta orhidej v Beli krajini in tudi v samem Krajinske parku Lahinja. Zaradi svoje pogostosti je poznana tudi med ljudmi, zato ima tudi ljudsko ime – jurjevka. S svojo navzočnostjo na travnikih je zelo dober pokazatelj »zdravih« travnikov. Je rastlina z hitro opaznim vijoličastim stebлом, na katerem so

nekoliko redkeje nanizani majhni cvetovi. Cvetovi so podobno kot steblo vijoličaste barve in v primerjavi z drugimi kukavicami precej preproste oblike

Ta vrsta je najpogostejša vrsta kukavičevk na travnikih v Krajinskem parku Lahinja. Večje rastline rastejo na bolj vlažnih tleh parka, manjše pa na suhih travnikih. V glavnem raste na vseh negnojnih travnikih, ki pa morajo biti redno košeni. Stara posušena trava onemogoča normalen razvoj rastlin, zato je na takšnih travnikih ne bomo našli. Dejansko kukavičevk ne najdemo tudi na gnojnih tleh, ker gnojenje povzroča, da predvsem trave rastejo hitreje kot kukavičevke, ki zaradi tega počasi začno odmirati.

Slika 7: Navadna kukavica

V samem parku Lahinja je bilo najdenih 27 vrst orhidej. Zaradi redkih vlažnih habitatov je potrebno izpostaviti nahajališča orhidej na vlažnih območjih (zgornji tok reke Lahinje, Nerajski lugi in Lahinjski lugi). Tu uspevajo velike populacije močvirske kukavice, mesnordeče prstaste kukavice, navadne močvirske kukavice, na pustih suhih travnikih in steljnikih na celotnem območju uspeva transsilvanska prstasta kukavica, na zaraščajočih površinah je bila v letu 2022 odkrita tudi jadranska smrdljiva kukavica in čebeljeliko mačje uho. V Beli Krajini samo na območju parka uspevata zelenkasti vimenjak in dehteči kukovičnik. Presenetljiva je tudi najdba zelenega volčjega jezika, ki je bolj pogost na višjih nadmorskih višinah.

Takšna mozaičnost narave v parku se trenutno še vedno ohranja zaradi nekoliko boljših socialnoekonomskih razmer prebivalstva v teh vaseh in vseh naporov upravljalcev Krajinskega parka Lahinja, ki s številnimi projekti ozaveščajo ljudi o pomenu bogatega rastlinstva v samem parku.

4. PROJEKTI ZA OBSTOJ ORHIDEJ V KRAJINSKEM PARKU LAHINJA

V Krajinskem parku Lahinja, že obstaja nekaj projektov za obstoj orhidej, s katerimi želimo ohraniti in vzpodbuditi domačine in lokalno prebivalstvo, da se jih udeležijo v čim večjem številu.

Namen projektov je predvsem ozaveščanje ljudi o zaščiti in varovanju divjih orhidej in samo upamo lahko, da bodo pridne belokranjske roke še naprej obdelovale tudi manj dostopne kmetijske površine in jih ohranile, skupaj z orhidejami, tudi za naše zanamce.

4.1 POKOSIMO NERAJSKE LUGE

Pokosimo Nerajske luge je tradicionalni dogodek v Krajinskem parku Lahinja, ki združi kosce in grabljice. Tukaj se gre poleg tekmovanja tudi za ohranjanje običajev naših dedkov in babic in s tem zavedanja kako pomembno je, da pokosimo še tako nedostopen kotiček naše prelepe pokrajine kot

so to počeli naši predniki in s tem omogočimo rast naših orhidej. Dogodek se odvija na prvo nedeljo v mesecu juliju. Namen prireditve je spodbuditi košnjo močvirskih travnikov v naravnem rezervatu Nerajski lugi in obuditi stare običaje v času košnje, pri tem pa z aktivno prisotnostjo prispevati k ohranitvi ugodnega stanja ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter njihovih življenjskih okolij, zaradi katerih je Krajinski park vključen v evropsko ekološko omrežje Natura 2000.

Domačini in lastniki zemljišč podpirajo prireditev, saj je košnja na tem močvirnatem delu dostopna samo na takšen način in samo tako bomo lahko ohranili rastišča orhidej na tem območju.

Zavedajmo se, da z zaraščanjem pašnikov, njiv bomo izgubili tudi naše orhideje.

Slika 8: Pokosimo Nerajske luge

4.2 ŠTUDIJSKI KROŽEK - ORHIDEJE IN VEZENINE

Na zavodu za izobraževanje in kulturo Črnomelj so tudi članice študijskega krožka prepoznale lepoto orhidej v domačem okolju in divje rastoče orhideje prenesle na vezene izdelke. Lepoto belokranjskih orhidej tako lahko občudujemo na oblačilih, torbicah, okrasnih blazinah....

Slika 9: Orhideje na oblačilih.

4.3 ORHIDEJE V KRAJINSKEM PARKU LAHINJA

V sklopu odprtih vrat Krajinskega parka Lahinja poteka že vrsto let predavanje in terenski ogled divje rastočih orhidej v Krajinskem parku Lahinja katerega sestavljajo bogati ekstenzivni travniki, ki rastejo tako na sušnem kraškem površju kot tudi na mokrotnih območjih, kjer se vsake toliko časa razveselijo na novo odkrite vrste.

Slika 10: Ogled orhidej na pohodu

3.4 VZPOSTAVITEV IN INTERPRETACIJA UČNE POTI NERAJSKI LUGI

Zaradi številnih posegov v okolje , predvsem pa zaradi opuščanja kmetijske rabe so nekateri habitati v slabem stanju, neposredno pa so ogrožene tudi redke rastlinske in živalske vrste.

Namen operacije je bil izdelati nov turistični produkt – učno pot na kateri bodo obiskovalci spoznali pomen Nerajskih lugov in vrednosti našega Krajinskega parka.

Slika 11: Učna pot.

5. ZAKLJUČEK

Glede na ugotovljene trende je zelo očitno, da so manj ogrožene gozdne orhideje in zaradi zaraščanja in intenzivne rabe travnikov veliko bolj travniške orhideje. Samo upamo lahko, da bodo pridne Belokranjske roke še naprej pridno obdelovale tudi manj dostopne in donosne kmetijske površine in jih ohranile skupaj z orhidejami za naše zanamce.

Obiskovalcem parka je potrebno približati in na dostopen način predstaviti vsebino mokrišč na individualni ravni oziroma jim dati možnost bogatega ogleda divje rastočih orhidej

Vključiti je potrebno lokalno prebivalstvo v upravljanje parka in s tem se naj bi izboljšalo rastlinstvo in živalstvo samega parka. To pa lahko dosežemo le na način, da lastnike zemljišč vključimo v sam proces nastajanja novih projektov in ohranjanja starih. Še vedno velja star pregovor » v slogi je moč ».

Trudila se bom, da bo ozaveščenost dovolj velika in informacije dostopne vsakemu posamezniku kako veliko bogastvo se skriva okrog nas, samo ozreti se je treba okrog sebe, predvsem pa zazreti vase in iz vsega potegniti tisto najlepše. Narava je še vedno zatočišče in pribežališče mnogim živalim. Iz zemlje pa vzklije prenekateri čudovit svet – v našem primeru, divje rastoče orhideje.

Ustavimo se, vzemimo si čas za sebe in navadno kukavico opazujemo v naravi, na njenem travniku na suhih, pustih tleh. Travniki kjer živi, so namreč najbolj pisani od vseh in zato so prava paša za oči.

6. VIRI IN LITERATURA

Ustni vir: Pogovor z Jernejem Kavškom

Dostopno na spletnem naslovu: <https://ric-belakrajina.si/>

Dostopno na: https://www.orhideje-bk.eu/?page_id=248

Dostopno na: https://www.orhideje-bk.eu/?page_id=198

Dostopno na: <https://www.notranjski-park.si/izobrazevalne-vsebine/rastlinski-svet/kukavicevke/navadna-kukavica>

Dostopno na: <https://ric-belakrajina.si/sl/krajinski-park-lahinja>

Kavšek, J. (2021): Divje rastoče orhideje Bele krajine. Zavod za izobraževanje in kulturo, Črnomelj.

7. VIRI SLIK

Slika 1: Legenda parkov v Sloveniji. Dostopno na: <https://www.gov.si teme/naravni-parki-naravni-rezervati-in-naravni-spomeniki/#group-21565>

Slika 2: Karta Krajinskega parka Lahinja. Dostopno na: <https://ric-belakrajina.si/sl/krajinski-park-lahinja/>

Slika 3: Transilvanska prstasta kukavica. Dostopno na: https://tecn.si/wp-content/uploads/2019/12/dactylorhiza_maculata_ssp._transsilvanica_PID1862-8.jpg

Slika 4: Rožnato čebeljeliko mačje uho. Dostopno na: https://www.orhideje-bk.eu/?page_id=248

Slika 5: Jadranska smrdljiva kukavica. Dostopno na: https://www.orhideje-bk.eu/?page_id=888

Slika 6: Škrlatnordeča kukavica. Dostopno na: https://www.orhideje-bk.eu/?page_id=1181

Slika 7: Navadna kukavica. Foto: Irena Brajkovič

Slika 8: Pokosimo Nerajske luge. Dostopno na: <https://www.kp-lahinja.si/sl/novica/pokosimo-nerajske-luge-2023>

Slika 9: Orhideje na oblačilih. Dostopno na: <https://zik-crnatelj.eu/sl/novice/divje-rastoce-orhideje-na-vezenini/>

Slika 10: Ogled orhidej na pohodu. Dostopno na: <https://www.radio-odeon.com/novice/dan-odprtih-vrat-kp-lahinja/>

Slika 11: Učna pot. Dostopno na: <https://las-dbk.si/novice/aktivnosti-v-naravi-krajinski-park-lahinja/>